KLASİK NASİHAT DİLİNDEN DİJİTAL DİLE: SOSYAL MEDYADA GENÇLERİN KULLANDIĞI DİL İLE RESMÎ DİN EĞİTİMİ ARASINDAKİ UÇURUMUN KÖPRÜLENMESİ

Aigerim BAKYTOVA
Ankara Üniversitesi
bakytkyzyy@mail.ru
Meryem SEVİM
Ankara Üniversitesi

ÖZET

İnsanın varoluşundan bu yana din, düşünceyi, vicdanı ve davranış biçimlerini şekillendiren temel bir unsur olmuştur. Antropolojik, psikolojik ve sosyolojik araştırmalar, insanlık tarihinde tamamen dinsiz bir topluma rastlanmadığını ortaya koymaktadır. Din, bireyin yalnızca inanç sistemini değil; aynı zamanda değer dünyasını, anlam arayışını ve toplumsal kimliğini biçimlendiren bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle din, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kültürün taşıyıcı unsurudur.

Dinî bilginin kuşaklar arasında aktarımı büyük ölçüde dil aracılığıyla gerçekleşir. Bu nedenle dinin doğru anlaşılması, yaşanması ve toplumda karşılık bulması, dilin etkili, anlaşılır ve bağlama uygun kullanımına doğrudan bağlıdır. Dini anlatım biçimleri tarih boyunca değişmiş; vahiyden hitabete, hutbelerden dijital paylaşımlara kadar farklı iletişim biçimleri ortaya çıkmıştır.

Günümüzde tartışılması gereken mesele "gerçek din" kavramından ziyade, dini metinlerin çağın ihtiyaçlarına uygun biçimde anlaşılması, yorumlanması ve aktarılmasıdır. Bu aktarım sürecinde en belirleyici unsur, "din dilidir". Çünkü dil, yalnızca bir aktarım aracı değil; aynı zamanda dinî düşüncenin anlam dünyasını belirleyen kültürel bir göstergedir. Dolayısıyla dinî eğitimin başarısı, içeriğin doğruluğundan çok, kullanılan dilin hedef kitleyle kurduğu etkileşim gücüne bağlıdır.[16]

Araştırmanın Problemi

Tarih boyunca din dili, içinde bulunduğu dönemin kültürel ve toplumsal koşullarına bağlı olarak sürekli bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir. Hz. Muhammed'in nasihat temelli öğretici üslubu, sonraki dönemlerde toplumsal yapının ihtiyaçlarına göre farklı biçimler kazanmıştır. Ancak dijitalleşmenin dönüştürdüğü çağdaş iletişim ortamında, geleneksel din dili ile dijital çağın genç kuşaklarının benimsediği ifade biçimleri arasında belirgin bir mesafe oluşmuştur.[17]

[16] Keyifli, Ş. (2019). *Hutbe ve vaazların dili ve üslubuyla ilgili yaşanan olumsuzluklar. Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), s.37.
[17] Karaziyan, Z. (2021). *Dinî iletişim ve din dili bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı hutbelerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü], s.26.

Dijitalleşen çağda sosyal medya, dinî bilginin üretim, paylaşım ve yorumlanma biçimlerini köklü bir biçimde değiştirmiştir. Sosyal medya dili; hız, sadeleşme, duygusal vurgu ve kullanıcı etkileşimi gibi dinamikler üzerine kuruludur. Buna karşın, resmî din eğitimi ile sosyal medya arasındaki dilsel kopukluk, özellikle 21. yüzyılın dijital yerlisi olarak tanımlanan genç kuşaklar açısından belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Modern çağda iletişimin büyük kısmı kitle iletişim araçları üzerinden gerçekleşmektedir; bu durum iletişim çalışmalarında medyanın önemini artırmıştır. Dolayısıyla, din ve medya arasındaki etkileşim bağlamında dinî iletişimi analiz etmek, araştırmacılara geniş bir çalışma alanı sunar. Hızlı öğrenmeye yatkın, dikkat süresi kısa ve görsel-işitsel iletişim biçimlerini tercih eden bu kuşak, dinî bilgiye çoğunlukla sosyal medya platformları aracılığıyla ulaşmaktadır. Resmî din eğitimi dili ile sosyal medyada dolaşıma giren dinî söylem arasında anlam, üslup ve etki bakımından belirgin bir ayrışma meydana gelmektedir. Bu farklılık, dinî içeriklerin genç kitlelere ulaştırılmasında iletişimsel etkiyi zayıflatmakta ve dinî bilginin popülerleşme ile otorite kaybı riskini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın temel problemi, dijital çağda sosyal medya dili ile resmî din eğitimi dili arasındaki iletişimsel kopukluğun, dinî bilginin genç kuşaklara aktarımında etkisizliğe yol açmasıdır.

Bu çalışma, sosyal medyada gençlerin kullandığı dijital dil ile resmî din eğitimi dili arasındaki farkları belirlemeyi ve bu iki dil arasında köprü kurabilecek iletişimsel stratejiler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, dinî bilginin aktarımında etkinliğin yalnızca içeriğin doğruluğuna değil, aynı zamanda kullanılan dilin hedef kitleyle uyumuna bağlı olduğudur. Araştırmanın temel soruları şunlardır:

1. Sosyal medyada paylaşılan dinî içeriklerde kullanılan dilin karakteristik özellikleri nelerdir?

2. Klasik nasihat dili ile dijital dil arasında üslup, terminoloji ve sözdizimi bakımından hangi farklılıklar bulunmaktadır?

3. Resmî din eğitimi dili ile sosyal medya dili arasındaki uçurum nasıl köprülenebilir?

Araştırmanın Yöntemi ve Literatür Özeti

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Araştırmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılmış; YouTube, Instagram ve TikTok gibi sosyal medya platformlarında gençler tarafından takip edilen en çok etkileşime sahip dinî içerikler incelenmiştir. Veriler, doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Doküman incelemesi; yazılı, görsel veya dijital materyallerin bilimsel ölçütler çerçevesinde sistematik biçimde analiz edilmesi sürecidir.[18] Analiz sürecinde seçilen içerikler tematik olarak sınıflandırılmış, benzer ifadeler gruplandırılmış ve anlamlı kategoriler oluşturulmuştur. İçerik analizi ile, dijital din dilinin yapısı, üslubu ve etkileşim biçimleri çözümlenmiş; elde edilen temalar klasik nasihat diliyle karşılaştırılmıştır.[19]

Bu araştırma kapsamında özellikle din dili, klasik nasihat dili üzerine yapılan çalışmalar, Türkiye'de sınırlı bir literatür birikimine sahiptir. Kavramın felsefî ve teo-

[18] Kıral, B. (2020). *Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi*. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*, 170–189.
[19] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. basım). Seçkin Yayıncılık, s.45.

lojik boyutuna ilişkin en kapsamlı değerlendirmeleri Turan Koç'un *Din Dili* adlı eseri oluşturmakta; Koç, din dilinin kendine özgü anlam yapısına, sembolik karakterine ve yorum gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ancak din eğitimi perspektifinden din diline yönelen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu alanda Salih Aybey'in "*Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili*" başlıklı makalesi, dilin din öğretimindeki etkililiğe doğrudan katkı sağladığını vurgulayan nadir çalışmalardandır.

Bununla birlikte, klasik nasihat diline dair akademik çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Şükrü Keyifli'nin "*Hutbe ve Vaazlarda Dil ve Üslup Sorunları*" başlıklı makalesi, geleneksel nasihat dilinin güncel iletişim biçimleri karşısında anlam kaybına uğradığını göstermesi bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, Saadettin Özdemir ve Ahmet Yusuf Gıynaş tarafından kaleme alınan *"Yaygın Din Eğitiminin Z Kuşağına Katkısı: Cuma Hutbeleri Örneği"* başlıklı çalışma, Cuma hutbeleri örneği üzerinden yaygın din eğitiminin Z kuşağı üzerindeki etkisini incelemekte ve genç neslin dinî iletişim biçimlerine yönelik önemli bulgular sunmaktadır. Dinî iletişimin dijital ortamlara taşınmasıyla birlikte bu dönüşümün din dili üzerindeki etkisine odaklanan çalışmalar ise son yıllarda yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Gökbayrak ve Işıklı'nın *Dijital Din Teorisi: Dijital Din, Geleneksel Dine Karşı* adlı bölümü, dijitalleşmenin dinî iletişim biçimlerini dönüştürdüğünü, otorite merkezli din anlayışından kullanıcı merkezli bir yapıya geçildiğini vurgulamaktadır.

Sosyal medya bağlamında din dili üzerine yapılan güncel araştırmalardan biri de Kaplan ve Yüksel'in *Religious Language on Social Media: Perspectives of Content Producers and Users* adlı çalışmasıdır. Yazarlar, içerik üreticileri ile kullanıcılar arasındaki din dili farklarını ortaya koyarak dijital mecralarda dinin nasıl temsil edildiğini incelemişlerdir. Bunun yanı sıra, Nazım

Kavramsal Çerçeve; Din Dili

Bu araştırmanın teorik temeli, din dili, klasik nasihat dili, dijital dil, sosyal medya dili ve gençlik kavramlarının kesişiminde şekillenmektedir. Bu kavramların her biri, hem iletişim hem de eğitim bağlamında anlam üretim süreçlerini açıklamaya hizmet etmektedir. Aşağıda, çalışmanın teorik omurgasını oluşturan bu kavramlar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Din dili, din bağlamında kullanılan dilin, gündelik dil ve diğer bağlamlardan farklılaşmış özel bir türüdür. Din dili tamamen gündelik dilden farklıdır; çünkü gündelik dilin bazı özellikleri din dilinde değiştirilir, hatta kimi zaman askıya alınır. Din dili, gündelik dilden önce (ya da ona üstün) kabul edilir; bunun nedeni, ilahî varlıklarla olan bağı olabilir. Dinî dildeki kelimelerin üretiminde Tanrısal veya aşkın varlıkların etkili olduğu düşünülür. Nitekim birçok kutsal kitap doğrudan Tanrı ile ilişkilendirilir ve vahiy şeklinde insanlara ulaştırılmıştır.[20]

Bu konuda din dilinin birçok farklı tanımlaması bulunmaktadır. Din dili, genel olarak dinî inançların, düşüncelerin, sözlerin ve eylemlerin ifade edildiği tüm iletişim biçimlerini kapsayan geniş bir kavramdır. Türkiye'de din dili tartışmalarına önemli katkılar sunan Turan Koç, din dilini, dinin "ana omurgasını oluşturan şeylerden bahsetmek"

[20] Naeem, M. H., Andleeb, N., Nadvi, N. A., Umar, M., Shabir, S. A., & Shabir, G. (2014). *Language of religion*. *International Journal of Innovation and Scientific Research*, 5(1), 40–43.

olarak tanımlamaktadır. Koç'a göre din dili, hem inançların aktarımında hem de dinî duyarlılığın biçimlenmesinde merkezi bir rol oynar. Bu anlamda din dili, yalnızca bir söylem değil, kültürel bir taşıyıcıdır; dinin toplumla ve bireyle bağ kurmasını sağlar. Koç'a göre din dili, yalnızca Tanrı hakkında konuşmakla sınırlı değildir; bireyin yaşam tarzını, düşüncelerini ve inançlarını tüm yönleriyle ortaya koyar. Kesenci'ye göre din dili, sadece sözlü anlatımla sınırlı olmayıp, insanın hayatının her anına sirayet eden bir iletişim biçimidir. Görgün'e göre İslami düşüncede din dili, sadece ruhsal deneyimlerle ilgili değildir; doğru, güzel ve iyi olan her şeyle ilgili talepleri kapsar ve hayatın tüm boyutlarıyla doğrudan ilişkilidir. Alston ise din dilini, herhangi bir inanç kapsamında dua, ibadet, ritüel ve vaaz gibi dini amaçlar için kullanılan dil olarak tanımlar. Tanrı'dan açıkça söz edilmese bile din dilin kapsamına girer. Bu doğrultuda din dili, hem dikey (Tanrı ile insan arasındaki) hem de yatay (insanlar arasındaki) iletişimi kapsar ve hem bireysel hem de toplumsal boyutları içerir. Bu çalışmada din dilinin yatay iletişim boyutu, yani insan-insan arasındaki etkileşimleri ele alınacaktır. Özellikle sosyal medyadaki dini paylaşımların, bireylere dini anlatırken kullandığı dil ve üslup incelenmektedir.

Bugün dijitalleşen çağda din dilinin karşı karşıya olduğu temel mesele, anlamın muhafazası ile biçimin yenilenmesi arasındaki dengedir. Çünkü kutsal metinler sabit olsa da, onları ifade eden dilin toplumsal bağlamı değişmiştir.[21] Din dili artık yalnızca minberde veya derste değil; sosyal medya akışlarında, videolarda, paylaşımlarda ve dijital sohbetlerde yeniden üretilmektedir. Bu durum, din dilini yalnızca teolojik bir konu olmaktan çıkararak, sosyodilbilimsel ve medya-temelli bir meseleye dönüştürmektedir. Aybey'e göre, doğru kullanılan din dili hem inançlı bireylerin manevi gelişimini sağlar hem de din eğitiminin etkinliğini artırır. Din dilinin başarısı, muhatabın yaş, kültür ve anlam dünyasına uygun biçimde kurgulanmasına bağlıdır. Eğer din dili, öğretici bir dilden çok, rehberlik eden bir dile dönüşebilirse; hem bireysel inanç inşası güçlenir hem de din eğitimi daha kapsayıcı hale gelir.[22]

Klasik Nasihat Dili: Otoriteye Dayalı Öğretici Söylem mi?

Klasik nasihat dili, İslam kültüründe dinin öğretim, tebliğ ve rehberlik boyutlarının merkezinde yer alan bir söylem biçimidir. "Nasihat" kavramı, Arapça kökenli olup "samimiyet, öğüt verme ve doğruluk" anlamlarını taşır; bu bağlamda nasihat dili yalnızca bir bilgilendirme aracı değil; aynı zamanda muhatabın davranışlarını ve iç dünyasını dönüştürmeyi amaçlayan bir manevi rehberlik söylemidir. Bu dil, tarih boyunca dinî bilginin aktarımında, ahlaki değerlerin korunmasında ve toplumsal düzenin sürdürülmesinde belirleyici rol oynamıştır.[23]

Tarihsel olarak nasihat dili, ilk olarak Hz. Muhammed'in tebliğ yaklaşımında kendini göstermiştir: Sözlü hitabet, cemiyetin dini ve toplumsal dönüşümünde etkin olmuş; sade, doğrudan ve toplumsal gerçeklikle iç içe bir biçim kazanmıştır. Bununla birlikte, İslam'ın kurumsallaşma süreciyle birlikte medrese geleneğinin gelişmesi, din eğitiminin kurumlaşması ve vaaz/hutbe gibi icra biçimlerinin yaygınlaşması bu dili daha soyut, kavramsal ve otoriter hâle getirmiştir. Osmanlı döneminde nasihat dili, hem medrese müfredatında hem de cami vaazlarında toplumsal ahlakı düzenleyen

[21] Kaplan, İ. &Yüksel, A. H. (2023). Religious Language on Social Media: Perspectives of Content Producers and Users. Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD), 6(2), s.167-168
[22] Aybey, S. (2018). Din eğitiminde verimliliği sağlayan önemli bir etken: Din dili. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23*(1), s.179
[23] Keyifli, Ş. (2018). *Hutbe ve vaazlarda dil ve üslup sorunları*. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20(2), s.45-68.

bir araç hâline gelmiş; "nasihatname" ve "ahlakname" türleriyle yazılı kültürde de yer bulmuştur. Bu süreçte hatip ve vaizler, yalnızca dinî bilgiyi aktaran değil, aynı zamanda toplumsal değerlerin koruyucusu ve şekillendiricisi olarak algılanmıştır. Hutbe ve vaaz dili, devletin din politikalarıyla da örtüşen bir "kamu dili" niteliği kazanmıştır.[24] Dolayısıyla klasik nasihat dili, yalnızca teolojik değil, aynı zamanda sosyopolitik bir iletişim pratiği halinde olmuştur.

Tarihsel süreçten dolayı bugüne klasik nasihat dilinin biçimsel yapısı retorik anlatıma dayanır: konuşmacının otoritesi (ethos) öne çıkar; dinleyicinin duygusal yönüne (pathos) hitap edilir; mantıksal çerçeve (logos) ise öğretici metinler, ayet ve hadislerin yorumları üzerinden sağlanır. Ancak bu söylemin temelinde otoriteye dayalı bir yapı vardır: hatip ya da vaiz, bilgi sahibi konumundadır; muhatap ise daha pasif bir konumdadır. Bu bağlamda, söz çoğu zaman kutsal referanslarla desteklenir ("Ey müminler!", "Âyet–hadis şöyledir..."), ve öğüt veren, muhataba yönlendirici bir tavırla seslenir.[25] Günümüzde bu hitap şekli devam etse de, 21. yüzyıl gençlerinin farklı becerilere sahip ve daha özgür yapısı ile zaman zaman çelişki göstermektedir.

Klasik nasihat dili genellikle resmi din eğitimi veren kurumları çağrıştırmaktadır. Güncel literatürde klasik nasihat diline ilişkin eleştiriler de dikkat çekicidir. Örneğin Keyifli'nin çalışması, cami merkezli hutbe ve vaaz dilinde karşılaşılan olumsuzlukları şöyle tespit etmektedir: "korkutma, zorlama, buyurgan ve ayrımcı bir söylem" kullanımı; mesajların aktarımında "toptancı ya da genelleyici dil ve üslup" gibi unsurlar iletişimin etkinliğini zayıflatmaktadır. Ayrıca dil ve üslup yeterliliğinin olmaması iletişimin başarısını doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Bu gözlemler, klasik nasihat dilinin genç kuşaklar nezdinde iletişimsel açmazlar yaşadığını göstermektedir. Belirli başlı sorun alanları şu şekilde özetlenebilir:

- **Anlaşılırlık sorunu:** Ağır kavramlar, sembolik anlatım ve soyut ifadeler gençlerin anlam dünyasında "uzak" bir konuma düşebilmektedir.

- **Etkileşim eksikliği:** Tek yönlü bilgi aktarımı biçimi, günümüz gençlerinin tercih ettiği katılımcı, diyalojik ve etkileşimli iletişim biçimleriyle çelişmektedir.

- **Üslup problemi:** Yapılan araştırmalar, özellikle hutbe ve vaaz dilinin kimi zaman sert, otoriter, yargılayıcı ve korkutucu bir tona sahip olduğunu; bunun mümin bireyde refleks yerine bir uzaklaşma tepkisi doğurabileceğini göstermektedir.[26]

Tüm bu yönleriyle klasik nasihat dili, hâlâ değerler ve ahlak üzerinden toplumsal iletişimin önemli unsurlarını taşımakta; ancak dijital çağın baş döndürücü iletişim ortamı karşısında yeniden uyarlanma ihtiyacı doğmaktadır. Bu bağlamda, dilin biçimi ve üslubu, içerikten ayrı tutularak kime, hangi ortamda, ne şekilde hitap ettiği bakımından yeniden düşünülmeli; klasik nasihatin özünün korunduğu, ancak gençlerin algı dünyasına daha uygun bir biçime dönüştürülmüş bir hale getirilmesi gerekmektedir.

[24] Doğan, İ. (1999). Osmanlı'nın Son Döneminde Vaaz ve Vaizlik. Diyanet İlmi Dergi, 35(1), s. 37–55.
[25] Aybey, S. (2018). a.g.e. s.181
[26] Keyifli, Ş. (2018). *Cami merkezli hizmetlerde din dili*. Din Dili Çalıştayı, 05-06 Mayıs 2018.

Gençlik ve Sosyal Medya Dili

Gençlik ile sosyal medya kavramını birlikte işlememizin nedeni, bu iki kavramın artık çok iç içe olmasıdır; gençleri tanımak için onların sosyal medya sayfalarına ve takip ettikleri sayfalara bakmak bir yol olarak görülebilir. Gençlik dönemi, yalnızca biyolojik bir yaş aralığını değil; kimlik oluşumu, değer inşası ve toplumsal aidiyet süreçlerinin belirginleştiği bir gelişim evresini ifade eder. Bu süreçte birey, hem bilişsel hem duygusal olarak dünyayı anlamlandırma çabası içine girer ve sosyal çevresinden güçlü biçimde etkilenir.[27] Daha önce gençler tanımlanırken yaş ölçütleri kullanılırken, günümüzde 'genç' olarak kabul edilen yaş aralıkları sürekli olarak değişmektedir. Prensky, dijital çağın insanlarını "dijital göçmenler" (*digital immigrants*) ve "dijital yerliler" olarak ikiye ayırarak bilgiye erişim biçimleri arasındaki yapısal farklılığa dikkat çekmiştir. İnternet öncesi dünyada doğan bireyler dijital kültüre sonradan uyum sağlamaya çalışan göçmenler iken, dijital yerliler bilgiye erişim, iletişim ve öğrenme süreçlerini dijital araçlar aracılığıyla doğal bir biçimde gerçekleştirir.[28] Bu bağlamda, çalışmada "genç" kavramı özellikle sosyal medya ile iç içe büyüyen dijital yerli kuşak üzerinden ele alınmaktadır

Ayaz gençlerin dinî sosyalleşme süreçlerinde sosyal medyanın giderek daha belirleyici bir alan haline geldiğini vurgular. Gençler artık dinî bilgilerini yalnızca aile, okul veya resmî din kurumları aracılığıyla değil; aynı zamanda sosyal medya platformları üzerinden de edinmektedir. Bu durum, hem dini bilgiye erişimi demokratikleştirmekte hem de dinî otorite yapılarında çözülmelere yol açmaktadır. Çünkü dijital platformlar, kullanıcıların kendi yorumlarını üretmesine ve paylaşmasına olanak tanımakta, böylece bilginin merkezî otoritelerden çoklu bireysel aktörlere dağılmasını sağlamaktadır.[29]

"Digital in 2024 Global Overview" raporuna göre dünya nüfusunun yaklaşık %62'si (yaklaşık 5 milyar kişi) aktif sosyal medya kullanıcısıdır; Türkiye'de ise bu oran %70'in üzerindedir ve bireyler günde ortalama üç saate yakın süreyi bu platformlarda geçirmektedir.[30] Sosyal medya, böylelikle yalnızca bir eğlence alanı değil, bilginin, fikirlerin ve değerlerin dolaşımda olduğu kültürel bir alan hâline gelmiştir. Din ve ahlak gibi toplumsal öneme sahip konular da bu mecralarda tartışılmakta, öğrenilmekte ve yeniden biçimlenmektedir.[31] Dolayısıyla sosyal medya, gençlerin dini bilgiye erişiminde ve dini algılarının şekillenmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilebilir.

Ancak bu etkileşim, her zaman sağlıklı bir bilgi aktarımı anlamına gelmemektedir. Sosyal medya diline uyum sağlayan içerikler daha fazla görünürlük ve etkileşim kazanırken, geleneksel dil kalıplarına bağlı kalan içerikler çoğu zaman sınırlı bir izleyici kitlesine ulaşabilmektedir. Buna karşın, dinî bilgi, metinler ve söylemler doğaları gereği otoriter ve normatif kaynaklara dayanmaktadır. Bu durum, din dilinin sosyal medyanın postmodern, çoğulcu ve kullanıcı merkezli yapısıyla çatışmasına yol açmaktadır. Postmodern çağda bilgiye yaklaşım, mutlak doğruluk ilkesinden ziyade, kitlelerin etkileşimi, paylaşımı ve uzlaşması temelinde şekillenmektedir. Dolayısıyla

[27] Bayhan, V. (2012). Gençlik, sosyal medya ve internet bağımlılığı. *Siyaset ve Kültür Dergisi*, s.62,
[28] Gökbayrak, H., & Işıklı, Ş. (2021). Dijital din teorisi: Dijital din, geleneksel dine karşı. In M. Özdemir (Ed.), *Yapay Zeka, Transhümanizm ve Din* (s. 109).
[29] Ayaz, Orhan. Sosyal Medya ve Dinî Sosyalleşme: Modern Dönemin Dinamikleri. İzmir: Duvar Yayınları, 2024.s.10
[30] We Are Social & Meltwater. (2024). *Digital 2024: Global overview report*. DataReportal. https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report [Erişim Tarihi:12.10.2025]
[31] Arıcan, S., & Yalvaç Arıcı, H. (2021). Sosyal medyanın gençlerin din algısına etkileri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(2), s. 1065

dijital ortamda üretilen dinî içeriklerin etkili olabilmesi için yalnızca doğru bilgiye dayanması değil, aynı zamanda sosyal medyanın dilsel, kültürel ve etkileşimsel dinamiklerine de uyum göstermesi gerekmektedir.[32]

Dijital çağda sosyal medyanın dili; hız, kısalık, görsellik ve etkileşime dayalı bir iletişim biçimi olarak öne çıkar. Sosyal medya kullanıcıları bilgiyi çoğunlukla kısa videolar, görseller veya metin parçacıkları aracılığıyla tüketir. Bu yapı, klasik dil formlarına göre daha parçalı, duygusal ve ironik bir karakter taşır. Sosyal medya dili, otoriteye dayalı söylem yerine eşdüzeyli etkileşim modelini benimser. Bu dönüşüm, dinî iletişimi de derinden etkilemiştir. Geleneksel olarak dinî bilgi, alim–talebe veya hoca–cemaat ilişkisi çerçevesinde otoriteye dayalı bir yapı içinde aktarılırken, dijital ortamda her kullanıcı potansiyel bir yorumcu hâline gelmiştir. Bu durum, dini bilginin yalnızca popülerleşmesine değil, aynı zamanda otorite kaymasına da yol açmaktadır. Artık dinî söylem, sadece resmî kurumların değil, YouTube içerik üreticilerinin, Instagram fenomenlerinin ve TikTok yayıncılarının diliyle de şekillenmektedir.

Bulgular

Bu bölümde, klasik "nasihat" dilinin dijital çağda nasıl dönüşüme uğradığını ortaya koymak amacıyla yaptığımız içerik incelemesinin bulguları sunulmaktadır. Araştırmanın çıkış noktası, dinî bilginin aktarımında başarının yalnızca içeriğin doğruluğuna değil, kullanılan dilin hedef kitle ile uyumuna da bağlı olduğu varsayımıdır. Dijital medya ortamlarında gençlerin kullandığı dil ile okullarda ve resmî kurumlarda kullanılan klasik dini dil arasında derin bir uçurum olduğu gözlemlenmektedir.

Dijitalleşen Din ve Sosyal Medya Vaizliği

Son yıllarda dinî pratikler hızla dijital ortamlara taşınmış, sosyal medya "tele-dai" ya da dijital vaiz olarak adlandırılan yeni bir aktör tipinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dijitalleşme ve Dini Pratikler başlıklı literatür taraması, pandemi döneminde dijital platformların ibadet, dua ve vaaz ortamı hâline geldiğini; sosyal medyanın sunduğu etkileşimli yapının bireylere soru sorup yanıt alma ve toplulukla iletişim kurma imkânı verdiğini vurgular.[33]Aynı çalışmada, medya vaizliği kavramı tartışılarak geleneksel vaizlerin yerini yeni nesil tele-dailerin aldığından söz edilir. Bu dijital vaizler, sosyal medya ve televizyon kanalları üzerinden gençlerle etkileşim kurmakta, dijital platformların dili ve ritmini kullanarak dinî konuları gündelik dile tercüme etmektedir.

Akademik literatürde sosyal medya vaizliğinin artan popülerliği vurgulanmaktadır. Örneğin Sosyal Medya Vaizliği ve Dijital Din başlıklı makalede, dinî liderlerin Facebook ve diğer ağlar aracılığıyla takipçilerin sorularına yanıt verdiği, günlük hayattan kesitler paylaştığı ve motivasyon yazıları yayımladığı belirtilir. Bu çalışmalarda, "ünlü imamlardan" ziyade "fenomen" kullanıcıların da dini mesajlar paylaşarak geniş kitlelere ulaştığına dikkat çekilir.[34] Böylece sosyal medyada vaizlik sadece din adamlarının tekelinden çıkmakta, eğitimli veya popüler her bireyin dijital bir kanaat önderi olabilmesine olanak tanımaktadır.

[32] Kaplan, İ. &Yüksel, A. H. (2023). a.g.e. s.168
[33] Okumuş, S. (2023). Dijitalleşme ve dini pratikler: Bir literatür taraması. *TAM Akademi Dergisi*, *2*(1), s. 102
[34] Kutlu, M. (2024). Online religion in Turkey: Moral phenomenons of social media YouTube preachers. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, *3*(1), 116–131.

Bu genel çerçevede, çalışmamız kapsamında incelenen YouTube kanallarına ilişkin veriler, sosyal medya platformlarında dini içerik tüketiminin arttığına işaret etmektedir. Örneğin Hayalhanem kanalının 2025 itibarıyla 5,1 milyon abonesi, 1 835 videosu ve 1,405 milyar toplam izlenme sayısı vardır. Bu kanal, gençler için hazırlanmış dini sohbet ve belgesel serileriyle geniş bir kitleye ulaşmakta; içeriklerde "kardeşim" ve "arkadaşım" gibi samimi hitap ifadeleri kullanılmakta, dinî nasihatler hikâye anlatımı ve kişisel tecrübelerle aktarılmaktadır. Diamond Tema ise 1,24 milyon aboneye sahip felsefe ve teoloji odaklı bir kanaldır; din, bilim ve tarih konularını tartışırken izleyiciyle eşit düzlemde sohbet eden bir dil kullanır ve sorgulayıcı bir yaklaşım izler. Genç Doku ve Mavera TV gibi kanallar ise daha muhafazakâr bir çizgide yer almakla birlikte sokak röportajları, panel ve atölye formatlarıyla interaktif, fakat zaman zaman daha resmî bir üslup kullanan örneklerdir. Hristiyan ve Musevi dünyasından BibleProject ve BimBam kanalları ise İncil ve Tora öykülerini animasyon ve hikâyeleştirme yoluyla anlatmakta; görsellik ve hikâye gücünü kullanarak dinî mesajları popüler kültüre entegre etmektedir.

Klasik Nasihat Dilinin Eleştirisi ve Yeniden Düşünülmesi

Dinî literatürde "nasihat" kavramı, Arapça nush kökünden gelir; "bir şeyi saf ve hâlis kılmak, bozukluktan arındırmak" ve "başkasının iyiliğini istemek, tavsiye etmek" anlamlarını taşır. İslami gelenekte nasihat, vaaz vermek ve öğüt sunmakla eş anlamlı kullanılır; Kur'an'a ve sünnete uygun bir şekilde hikmetle öğüt vermek dinî görev kabul edilir.

Yalvaç Arıcı'nın *Gençlerde Sosyal Medya Bağımlılığına Yönelik Manevi Danışmanlık Müessesesi* başlıklı makalesi, sosyal medya bağımlısı gençlerle çalışırken "manevi danışmanlığın öğüt (nasihat) vermek olmadığını" vurgular. Çalışmaya göre manevi danışmanlık, bireyin karşılaştığı sorunları kendi başına çözmesi için ona yol açmayı, dinî bilgilerini paylaşmayı ve olumlu bakış açısı geliştirmesine destek olmayı amaçlar; bu süreçte danışmanı otorite olarak dayatmak yerine danışanı dinlemek ve birlikte çözüm üretmek esastır.[35] Bu yaklaşım, klasik nasihat dilinin tek yönlü ve buyurgan özelliğinin yerini diyalog ve rehberlik temelli bir ilişkiye bırakması gerektiğini ortaya koyar.

Benzer şekilde Melih Özdemir'in *Türkiye'de Sosyal Medya Fenomenlerinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkileri* adlı çalışmasında ebeveynlerin ergenlik dönemindeki çocuklarına yaklaşımı tartışılırken, ailelerin "çocuklarının hatalarını gördüklerinde doğrudan nasihat vermek yerine onları dinleyip onlarla vakit geçirmeleri gerektiği" belirtilir. Bu bulgu, gençlerin didaktik üsluba karşı gösterdiği direnç ve iletişimde duygusal bağ kurmanın önemini vurgulamaktadır.[36] Dolayısıyla hem manevi danışmanlık literatürü hem sosyal medya fenomenleriyle ilgili çalışmalar, klasik nasihat dilinin kendini yenileyemediği noktada gençlerle bağ kuramadığını göstermektedir.

Literatürde, klasik vaaz ve nasihat dilinin gençleri uzaklaştırdığına dair eleştirilere sıkça rastlanmaktadır. Bu eleştiriler, vaizlerin ve aile büyüklerinin buyurgan ve tek yönlü iletişim tarzının gençler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını; buna karşı-

[35] Yalvaç Arıcı, H. (2024). Gençlerde sosyal medya bağımlılığına yönelik manevi danışmanlık müessesi. *Diyanet İlmî Dergi, 60*(1), 380.
[36] Özdemir, M. B. (2024). Türkiye'de sosyal medya fenomenlerinin toplumsal yaşam üzerindeki etkileri ve eğitim faktörünün süreçteki kritik rolü. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, *13*(38), 345.

lık, empati kurabilen, gençlerin dilini anlayan ve 'ben de senin gibiyim' yaklaşımını benimseyen dini figürlerin çok daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, klasik nasihat dilinin yerini diyalog ve ortak akıl temelli bir iletişim diline bırakması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Dijital Vaizlerin Yaklaşımları ve Dil Özellikleri

Araştırmada, en yüksek etkileşimi alan YouTube kanallarının dil kullanımının analiz edilmesi sonucunda, samimi, çoğulcu ve merak uyandırıcı bir üslubun öne çıktığı görülmektedir. Örneğin, Diamond Tema kanalında, videolarda izleyiciye 'arkadaşlar' şeklinde hitap edilerek bir sohbet ortamı yaratılmakta; Tanrı'nın varlığı, dinlerin doğruluk iddiaları gibi konular ise felsefi sorular aracılığıyla ele alınmakta ve izleyicinin kendi değerlendirmesini yapması teşvik edilmektedir. Ayrıca, sorucevaplı canlı yayınlar ve izleyici yorumlarının dikkate alındığı içerikler, bilginin karşılıklı ve birlikte inşa edildiği bir atmosfer yaratmaktadır. Bu yaklaşım, geleneksel vaazın tek yönlü yapısına alternatif olarak, sorgulamaya açık ve eşitlikçi bir dil sunmaktadır.

Hayalhanem kanalında ise klasik nasihat dilinin izleri bulunsa da, gençlere ulaşmak için dilin önemli ölçüde yumuşatıldığı ve hikâyeleştirildiği görülmektedir. Videoların çoğu bir hatırat veya örnek olay anlatısıyla başlar; konuşmacılar kendi tecrübelerini paylaşarak izleyiciyle duygusal bağ kurar. Hitap ifadeleri "kardeşim", "arkadaşım" gibi samimi söylemlerle doludur ve anlatı dili günlük hayattaki konuşma ritmine benzer. Kanaldaki içeriklerde ayet ve hadis referansları kullanılır; ancak bunlar genellikle uzun vaaz metinlerinden ziyade kısa alıntılar ve hikâyelerle desteklenir. Bu yöntem, nasihatın içerikten ziyade dilini yenilediğinde gençler üzerinde daha etkili olabileceğini göstermektedir.

Genç Doku'nun sokak röportajları ve kısa filmleri, geleneksel nasihat dilini radikal biçimde dönüştürmektedir. Röportajlarda sorular doğrudan gençlere yöneltilmekte ve yanıtları sansürsüz olarak yayımlanmaktadır; böylece otoriter bir ses yerine gençlerin kendi sesleri öne çıkmaktadır. Örneğin, 'Gençlere camiye gidiyor musunuz?' gibi sorulara verilen samimi yanıtlar, sorgulama ve karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Ayrıca, kanal gençlerin eleştirel düşünmesini teşvik edecek sorular sorarak refleksif bir nasihat yöntemini benimsemektedir.

Mavera TV ise daha resmi bir çizgide hareket etmekle birlikte panel ve söyleşi formatlarını tercih etmektedir. Dil resmi ve ciddi olmakla birlikte, panel formatı farklı görüşlerin bir araya gelmesine ve izleyicinin sorular yöneltebilmesine imkân tanımaktadır. Kanalın canlı yayınları, klasik vaazı modernleştirme çabası olarak değerlendirilebilir; bu yayınlarda kurum temsilcileri, uzmanlar ve genç konuşmacılar bir arada yer almakta ve dini konular modern meselelerle ilişkilendirilmektedir.

Hristiyan ve Musevi dijital kanalların da benzer bir dil dönüşümü sergilediği gözlemlenmektedir. Örneğin, BibleProject gibi bazı kanallar, karmaşık teolojik konuları animasyon ve hikâyeleştirme yöntemleriyle sunarak genç izleyicilerin ilgisini çekmekte; anlatım dili kapsayıcıdır ve izleyiciye 'gel beraber keşfedelim' mesajı vermektedir. BimBam ise Tora anlatılarını, çocukların ilgisini çekecek şekilde mizahi ve samimi bir üslupla aktarmakta; bu yaklaşım, klasik haham vaazlarının resmi ve tek yönlü yapısın-

dan uzak, dijital bir nasihat dili oluşturmaktadır. Dolayısıyla, farklı dinler de benzer iletişimsel dönüşümlerden geçmekte ve gençlik odaklı ortak bir dil geliştirmektedir.

Tartışma: "Nasihatın" Formunu Değiştirmenin Gerekliliği

Elde edilen bulgular, gençlerin 'nasihat' kavramına olan ihtiyaçlarının sürdüğünü, ancak klasik formdaki resmi ve tek yönlü dilin onların dünyasına ulaşmakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Manevi danışmanlık literatürü, danışmanın otorite konumundan çıkarak bireyi dinlemesi gerektiğini vurgularken, sosyal medya fenomenleri üzerine yapılan araştırmalar da gençlerle iletişimde 'dinlemek ve onların diline kulak vermek' gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu veriler, nasihatın özünün-iyiliği tavsiye etmek ve doğruyu göstermek-korunduğu; ancak biçiminin sorgulamaya açık, hikâyeleştirme ve diyalog temelli bir yapıya dönüştürüldüğünde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır.

Dijital vaizler, gençlerin dilini ve estetik tercihlerini yakalayabildikleri ölçüde başarılı olmuştur. Kısa, görsel ve hikâye odaklı içerikler; sorucevap formatları ve samimi hitaplar; ayet ve hadislerin modern örneklerle yorumlanması, bu başarının temel unsurlarıdır. Bu yönleriyle dijital vaizler, klasik nasihatın özünü koruyarak dilini güncellemişlerdir. Dolayısıyla, dini kurumlar ve eğitimciler, genç kuşağa yönelik nasihat dilini yeniden kurgularken samimiyet, eşitlik, hikâye gücü ve etkileşim (interaktiflik) ilkelerini dikkate almak durumundadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Dil Sorunları

Araştırmamızda dijital mecralardaki dönüşümü incelerken, Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmî Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) ders kitaplarının dili üzerine yapılan akademik eleştirileri de değerlendirdik. Lisansüstü tezlerin tarandığı bir inceleme çalışması, DKAB kitaplarının dilinin sadeleştirilmesi ve görsellik ile hikâye anlatısının artırılması gerektiğini vurgulamaktadır; araştırmacılar, kitapların daha fazla görsel ve hikâye içermesi, günlük yaşamla ilişkilendirilmesi, okunabilirliğinin ve anlaşılırlığının geliştirilmesi yönünde öneriler sunmaktadır.[37] Aynı derlemede, bazı çalışmalar kitap içeriği ve dilini yeterli bulurken, diğer çalışmalar dilin yetersiz olduğunu belirtmiş; sonuç bölümünde ise dil ve üslubun güçlendirilmesi, etkinlik ve kelime çalışmalarının artırılması, metinlerin daha basit ve ilgi çekici hâle getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu bulgular, ders kitaplarının dili konusunda akademide hem ortak bir memnuniyetsizlik hem de geliştirilmesine yönelik somut öneriler bulunduğunu göstermektedir.

Resmî raporlara yansıyan bir diğer eleştiri, 1991 yılında Türk Eğitim Derneği (TED) tarafından düzenlenen bir toplantıda gündeme gelmiştir. Toplantıda sunulan 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Durumu' başlıklı bildiri, ders kitaplarının dersin amaçlarından saparak eski ve güncelliğini yitirmiş bilgiler içerdiğini vurgulamıştır.[38] Bu değerlendirme, kitapların içerik ve dil açısından çağın gerisinde kaldığını erken bir dönemde ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

[37] Aydın, S. (2023). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi*. Kilitbahir, 22, 230-232
[38] Ekşi, A. (1991, 2324 Mayıs). *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminde kullanılan ders kitaplarının durumu*. IX. Öğretim Toplantısı, Türk Eğitim Derneği.

Ders Kitaplarının Tekdüze ve Otoriter Üslubu

Lisansüstü tezlerde ortaya konan bulgular ve Antalya'da yapılan saha görüşmeleri, sadece içerik eksikliklerini değil, ders kitaplarının tekdüze ve otoriter üslubunu da eleştirmektedir. Lise öğrencileri, ders kitabı metinlerinin "fazla kitabî" ve "uzun, ayrıntılı ve sürekli bilgi veren" bir yapıda olduğunu; merak uyandırmaktan ziyade hazır bilgi dayattığını dile getirmişlerdir. Öğrenciler, konuların bir paragraf içinde özetlenmesi, günlük hayattan örneklerle desteklenmesi ve daha fazla görselle zenginleştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca farklı din ve düşüncelere yer verilmesi, tartışma ve grup çalışması gibi etkinliklerin artırılması yönünde talepler dile getirilmiştir. Bu eleştiriler, ders kitaplarının yalnızca içeriğin doğruluğuna değil, kullanılan dilin sorgulamaya ve keşfe açık olmasına da odaklanması gerektiğini göstermektedir.

Antalya'daki ortaöğretim öğrencileriyle yapılan nitel görüşmeler de resmi din eğitimi diline yönelik benzer eleştiriler getirmiştir. Öğrenciler, öğretmenin anlatım tarzının derse olan ilgilerini belirlediğini; öğretmenin soru-cevap ve oyun gibi yöntemleri kullandığında sıkıcı konuların bile ilgi çekici hale geldiğini ifade etmişlerdir. Aynı görüşmelerde öğrenciler, ders kitabındaki uzun ve ayrıntılı açıklamaların konuyu sıkıcı hale getirdiğini, metinlerin bir paragraf içinde özetlenmesi ve daha fazla görselle desteklenmesi gerektiğini; ayrıca diğer dinlere ve felsefî konulara yer verilmesini talep ettiklerini belirtmişlerdir. Bu bulgular, ders kitaplarının dili kadar, öğretim yöntemlerinin de çağın gerekliliklerine uygun hâle getirilmesinin önemini ve öğrencilerin aktif katılımına dayalı bir pedagojik yaklaşıma ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Lisansüstü tezlerde ortaya konan eleştiriler doğrultusunda güncel MEB ders kitapları üzerinde yapılan incelemeler de benzer bulgulara işaret etmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında 2024–2025 eğitim öğretim yılı için hazırlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitapları incelendiğinde, bir yandan öğrencilere dini bilgilerin aktarımı hedeflenirken bir yandan da anlatı dilinin hâlâ oldukça "kitabî" olduğu; gençlerin sorgulama ve iletişim taleplerine yeterince cevap vermediği görülmüştür. Bu durum, geleneksel otoriter üslubun ders materyallerine de sirayet ettiği anlamına gelir. Örneğin popüler nasihat yazılarında olduğu gibi öğrencilere "Hidayetin kıymetini bil!", "Sosyal medya ahlakına dikkat et!" gibi emir kipleriyle seslenen paragraflar, gençlere hitap etmek yerine onları pasif bir dinleyici konumuna yerleştirmektedir. Bu üslup, öğrencilerin derse yabancılaşmasına ve din eğitiminin yaşadığı kopuşun derinleşmesine yol açmaktadır.

Resmî Din Eğitimi İçeriği ve Diyanet Çocuk Medyası

Sosyal medyada gençlerin karşılaştığı dinî içeriklerin dili ile resmî kurumlar tarafından üretilen eğitim materyalleri arasındaki fark, sadece gençler için değil, daha küçük yaş grupları için de belirginleşmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan çizgi filmler üzerine yapılan akademik incelemeler, bu içeriklerin değerler eğitimine katkı sağlama niyetine rağmen çocukların ilgisini çekmekte zorlandığını ortaya koymaktadır. Diyanet TV Çizgi Filmlerinin 4–6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Öğretim Programında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi başlıklı çalışmada, Dedemin Öyküleri ve Yusuf'un Dünyası gibi çizgi filmlerin merhamet, iyilik ve sorumluluk gibi bazı değerleri hiç işlememesi, buna karşın yardımlaşma değerine ağırlık vermesi nedeniyle program hedeflerini karşılamada yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Aynı araştır-

ma, çizgi filmlerin değerleri görece destekleyen bir içerik sunmakla birlikte öğretim programındaki tüm değerleri aktarmada eksik kaldığını ve geliştirilmesi gerektiğini vurgular.

Bir başka inceleme olan Diyanet TV Çizgi Filmlerinin Din Eğitimine Katkısı Açısından İncelenmesi makalesi, "Dedemin Öyküleri" ve "Yusuf'un Dünyası" serilerinin en sık kullandığı dinî içeriğin "Allah" ve "dua" kategorileri olduğunu, ancak kitap ve peygamber gibi unsurlara neredeyse hiç yer verilmediğini saptamıştır. Çalışma, bu çizgi filmlerde geçen duaların Türkçe ve çocukların anlayabileceği sadelikte olduğunu belirtirken, bazı dini unsurların eksikliği nedeniyle içeriklerin daha zengin hâle getirilmesini önermektedir. Dolayısıyla, resmî kurumların ürettiği çocuk medyası bile klasik nasihat dilinin tek yönlü yapısını ve yavaş anlatımını sürdürmekte, günümüz çocuklarının hız ve görsellik beklentilerine yeterince cevap verememektedir. Harfler Köyü gibi bazı yapımlar daha başarılı bulunmakla birlikte, genel tablo çocukların hareketli ve interaktif içeriklere yöneldiğini göstermektedir.

Saha gözlemlerimiz ve liseli gençlerle yaptığımız nitel görüşmeler de bu bulguları desteklemektedir. Antalya'daki lise öğrencileri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kullanılan kitapları "fazla kitabî" ve "tekdüze" olarak nitelendirmekte; konuların uzun ve ayrıntılı anlatılması nedeniyle sıkıldıklarını, ders kitaplarının günlük yaşamla ve çağdaş sorunlarla bağ kurmadığını belirtmektedir. Öğrenciler, dersin öğretmeninin anlatım tarzı sayesinde sıkıcı bir konunun bile ilgi çekici hâle gelebileceğini; öğretmenin soru-cevap ve oyun gibi yöntemler kullandığında dersten keyif aldıklarını dile getirmektedir. Bazı öğrenciler ders kitabındaki uzun açıklamaların dikkatlerini dağıttığını ve konuların bir paragraf içinde öz olarak verilmesi gerektiğini ifade ederek daha fazla görsel ve günlük hayattan örnek görmek istemektedir. Diğerleri, kitapların ve ders anlatımının yalnızca İslamî konulara odaklanmasından sıkıldıklarını; Hristiyanlık, Yahudilik ve felsefi akımlar gibi farklı din ve düşüncelere dair bölümlerin de eklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu görüşler, Diyanet'in çocuk yayınlarında olduğu gibi okuldaki resmî din eğitimi dilinin de öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığını ve tek yönlü anlatıdan uzaklaşılması gerektiğini göstermektedir.

Bu noktada, sosyal medya içeriği ile resmî din eğitimi arasında köprü kurma gereksinimi yeniden gündeme gelmektedir. Dijital dünyaya aşina gençler ve çocuklar, hızlı akışlı, etkileşimli ve görsel ağırlıklı içeriklere alışkındır; resmî kaynakların da bu iletişim kodlarını benimsemesi gerekir. Köprüyü kurmak için öncelikle resmî kurumların kendi medya ürünlerini yenilemeleri, hikâye anlatımı ve animasyon tekniklerini çağdaş standartlara uygun hâle getirmeleri; klasik değerleri modern kültürel referanslar ve mizah unsurlarıyla harmanlamaları önerilmektedir. Ayrıca sosyal medya dilinde yaygın olan samimi hitap, soru-cevap dinamiği ve kullanıcı katılımı ders kitapları ve çizgi filmlere entegre edilebilir. Böylece, dinî bilgilerin aktarımı hem içeriğin doğruluğu hem de dilin genç ve çocuk kitleyle uyumlu olmasıyla güçlenir.

Dijital Dil, Dikkat Süresi ve Keşif Odaklı Anlatı

Resmî din eğitimi ve medya içeriklerinde dikkat çeken bir diğer sorun, anlatı ritmi ve sunum biçiminin dijital çağın dinamiklerine ayak uyduramamasıdır. Gençler ve çocuklar, içerikleri saniyeler içinde kaydırarak tüketmektedir; Eye Square'ın *Media Attention Benchmark* araştırması, kullanıcıların %62,5'inin bir reklamı 2,5 saniyeden

sonra terk ettiğini ve mesajın bu kısa süre içinde verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna rağmen, resmî ders kitapları ve Diyanet yayınları uzun paragraflar ve tekdüze bir anlatım kullanmakta; çoğu zaman klasik bir erkek sesinden monoton bir tonla okunmakta ve gençlerin dikkatini çekmekten uzak kalmaktadır. Buna karşılık, BibleProject gibi dijital platformlar, 5–6 dakikalık videolarda dini konuları bir keşif yolculuğuna dönüştürmekte; izleyiciye hazır bilgi dayatmak yerine sorular sorarak birlikte keşfetme ve merak uyandırma yöntemini benimsemektedir. Bu yaklaşım, hâkim olan "hazır bilgi verme" alışkanlığının yerine keşfe vesile olma modelinin etkinliğini göstermektedir.

Gençlerin kullandığı dijital dil de klasik anlatımın dışında bir yapıya sahiptir. *Generation Z's Lingos on TikTok* makalesi, TikTok platformunda gençlerin dilinin akronimler, kelime–resim kombinasyonları, yeni kelimeler ve lakonik cümle yapılarına dayandığını; kelimelere yeni anlamlar yüklendiğini ve görsel dil ile yazı dilinin iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu özellikler, sosyal medya mesajlarının kısa, mizahi ve yaratıcı olmasını sağlamaktadır. Resmî din eğitimi içeriklerinin gençlere ulaşabilmesi için, bilginin doğruluğunu korurken bu dilsel yeniliklere ve hız kodlarına uyum sağlaması gerekmektedir.[39]

Instagram ve TikTok'ta popüler olan fenomenler, genellikle günlük yaşamdan esprili kesitler, skeçler, meydan okumalar ve tabulara ilişkin ironik yorumlar içeren içerikler üretmektedir. Kullandıkları dil, akronimlerle oluşturulan yeni kelimeleri, emojilerle desteklenen ifade biçimlerini ve viral müzik parçalarını kapsamaktadır; hitap şekilleri samimi olup, izleyiciyi eşit bir sohbet ortağı olarak konumlandırmaktadır. Bu platformlarda en çok izlenen videolar, hızlı montajlar, kelime oyunları ve doğaçlama diyaloglar içermektedir. Klasik nasihat üslubunun buyurgan ve uzun konuşma tarzı, bu mizahî ve ritmik dile kıyasla gençler tarafından otoriter ve sıkıcı bulunmaktadır. Dolayısıyla resmî kurumlar ve eğitimcilerin, bu mizah ve hız kodlarını anlamak için sosyal medya trendlerini ve fenomenleri yakından takip etmeleri; içeriklerinde esprili ifadeler, kelime oyunları, popüler kültür referansları ve kısa hikâyeler kullanmaları gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bulgular, klasik nasihat geleneği ile dijital nesil arasında derin bir dil ve yöntem farkı olduğunu ortaya koymaktadır. *Din nasihattir* anlayışının ruhunu koruyarak, öğreticilerin ve kurumların mesajlarını gençlerin ve çocukların yaşadığı dijital dünyanın diline uyarlamaları gerekmektedir. Klasik resmi dil, gençleri pasif dinleyici konumuna itmekte; buna karşın dijital vaizler, samimi, sorgulayıcı ve hikâyeleştiren üslubu sayesinde geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu nedenle, dini kurumlar, eğitimciler ve içerik üreticileri için aşağıdaki stratejik öneriler geliştirilebilir:

Hibrid Nasihat Dili: Klasik kavramları, TikTok ve Instagram kültüründe yer alan mizah, kısa video formatları ve görsel estetikle harmanlamak gereklidir. Sabır veya adalet gibi soyut kavramlar, gençlerin aşina olduğu memler, trend şarkılar ve günlük konuşma kalıpları ile somutlaştırılmalıdır. Kurum çalışanlarının, sosyal medya fenomenlerinin hangi içeriklere güldüğünü ve hangi anlatım tekniklerini kullandığını

[39] Ugoala, B. (2024). Generation Z's lingos on TikTok: Analysis of emerging linguistic structures. *Journal of Language and Communication*, *11*(2), 214.

anlamak için bu platformlarda aktif zaman geçirmesi önem arz etmektedir. Böylece mesajlar, hem geleneksel içeriği koruyacak hem de gençlerin ilgisini çekecek şekilde sunulabilir.

Profesyonel GörselİşitselÜretim: Resmî kurumlar ve ders kitapları, profesyonel grafik tasarımcılar, videografçılar ve animasyon ekipleri ile iş birliği yaparak içeriklerini modernize etmelidir. Dini değerleri içeren çizgi filmler, animasyonlar ve kısa belgeseller; hızlı kurgu, mizahi diyaloglar ve yaratıcı görsel efektlerle desteklendiğinde, çocuklar ve gençler üzerinde daha güçlü bir etki yaratabilir.

Katılımcı ve Etkileşimli Öğrenme: Ders kitapları ve vaazlar, tek yönlü anlatım yerine, öğrencilerin ve izleyicilerin sorularına yanıt veren; tartışma ve oyunlaştırma unsurlarını içeren modellerle sunulmalıdır. Öğrenciler, öğretmenleriyle birlikte içerik üretebilmeli; sosyal medyada sorucevap oturumları ve canlı yayınlar aracılığıyla katılım sağlanmalıdır. Ayrıca çevrim içi ölçmedeğerlendirme araçları kullanılarak gençlerden düzenli geri bildirim alınmalı ve içerik ile yöntemler bu geri bildirimler doğrultusunda sürekli olarak iyileştirilmelidir.

Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme: Gençlerin dijital ortamda karşılaştıkları dini içerikleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilmeleri için medya okuryazarlığı eğitimine önem verilmelidir. Bu yaklaşım, gençlerin bilgi kirliliği ve popüler söylem tuzaklarından korunmasını sağlayacak ve sahih bilgi kaynaklarıyla etkin bir şekilde etkileşim kurmalarına imkân tanıyacaktır.

Sosyal Medya Dilinin Kapsamlı Analizi: TikTok ve Instagram gibi platformlarda en çok izlenen din dışı içeriklerde hangi mizah anlayışının ve hikâye anlatım kalıplarının tercih edildiğinin analiz edilmesi, resmi din dilinin yeni formlarını tasarlamada yol gösterici olacaktır. Örneğin, popüler video trendlerinde sıkça kullanılan kelime oyunları, doğaçlama diyaloglar ve hızlı montaj teknikleri, nasihat içeriklerine de entegre edilebilir. Bu sayede, gençlerin ilgisini çekmek yalnızca içerikle sınırlı kalmayacak; sunum biçimi de dönüştürülerek daha etkili bir iletişim sağlanmış olacaktır.

Mizah Dili ve Kapsayıcı Üslup: Son yıllarda bazı sahne sanatçıları, "küfürsüz mizah" mottosuyla gençlere hitap eden ve gündelik konuları ele alan standup gösterileri üretmeye başlamıştır. Kaba dil ve küfür içermeyen bu mizah anlayışı, dini duyarlılığa sahip izleyiciler için nefes aldırıcı bir ortam sağlamaktadır; ancak siyasi kimlikler veya belirli toplumsal kesimlerle özdeşleşen sunumlar, bu girişimlerin geniş bir kitleye ulaşmasını sınırlayabilir. Bu nedenle, resmi kurumlar ve içerik üreticilerinin siyasal tarafsızlık ve toplumsal kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda hareket ederek, mizah dilini tüm gençlere hitap edecek bir seviyeye taşımaları gerekmektedir. Söz konusu yaklaşım, yalnızca "bizden olan gençler"e değil, toplumun tamamına ulaşmayı hedefleyen; ortak espri anlayışını ve paylaşılmış kültürel kodları etkin biçimde kullanan bir model anlamına gelmektedir.

Bu öneriler, hem resmi din eğitimi programlarının hem de popüler vaaz platformlarının, gençlerin ihtiyaç ve beklentilerine uygun hâle getirilmesi için bir yol haritası sunmaktadır. Köprüleme stratejileri, yeni medya dilini benimseyen; ancak içerik doğruluğunu geleneksel kaynaklardan alan bir nasihat modeline yönelmeyi gerektirmektedir. Bu yaklaşım, din eğitimini genç nesiller için daha erişilebilir, ilgi çekici ve anlamlı kılmayı mümkün hâle getirecektir.

KAYNAKÇA

Fatma Dolunay Öztürk, Aybiçe Tosun. (2021). "Sosyal Medyada Yer Alan Dini İçerikler ve Din Eğitimi Üzerindeki Etkileri: Bir Alan Araştırması. *Tokat İlmiyat Cilt 9, Sayı 2*, 607-630.

Kaplan, İ. &Yüksel, A. H. . ((2023).). Religious language on social media: Perspectives of content producers and users. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD), 6(2)*, 167-185. .

Ali Yıldırım, Hasan Şimşek. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. basım).* Seçkin Yayıncılık.

Ayaz, O. (2024). *Sosyal Medya ve Dinî Sosyalleşme: Modern Dönemin Dinamikleri.* İzmir: Duvar Yayınları.

Aybey, S. (2018, Haziran 1). Din Eğitiminde Verimliliği Sağlayan Önemli Bir Etken: Din Dili. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1*, s. 165-182.

Aydın, S. (2023). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Kilitbahir, 22*, 229–258.

Bayhan, V. (2012). Gençlik, Sosyal Medya ve İnternet Bağımlılığı. *Siyaset ve Kültür Dergisi, sayı 23*, 61–80.

Bayhan, V. (2012). Gençlik, sosyal medya ve internet bağımlılığı. *Siyaset ve Kültür Dergisi*, 62.

Gündüz, Ş. (2010). Dinsel Söylemin Medyatikleşmesi ya da Medya Vaizleri. *Eskiyeni 17* , 45-49.

Hilal Gökbayrak, Şevki Işıklı,(kolektif). (2021). *Dijital Din Teorisi: Dijital Din, Geleneksel Dine Karşı. , Yapay Zeka, Transhümanizm ve Din.* Erzurum: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Hüseyin Gökbayrak, Şahin Işıklı. (2021). Dijital din teorisi: Dijital din, geleneksel dine karşı. M. Ö. (Ed.) içinde, *Yapay Zeka, Transhümanizm ve Din* (s. 109). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı.

Karaziyan, Z. (2021). *Dinî İletişim ve Din Dili Bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinin İncelenmesi .* Konya: Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keyifli, Ş. (2019). Hutbe ve vaazların dili ve üslubuyla ilgili yaşanan olumsuzluklar. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2)*, 37.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*, 170–189.

Koç, T. (2022, Nisan 1). Turan Koç'un "Din Dili" Kitabı. (E. S. Vav Tv kanalı, Röportaj Yapan)

Kutlu, M. (2024). Online religion in Turkey: Moral phenomenons of social media YouTube preachers. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 3(1)*, 116–131.

Mutlu, G. (2023). *Din Dili ve Din Dilinin Psikolojik İşlevleri .* İstanbul Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi.

Naeem, M. H., Andleeb, N., Nadvi, N. A., Umar, M., Shabir, S. A., & Shabir, G. (2014). Language of religion. *International Journal of Innovation and Scientific Research, 5(1)*, 40–43.

Okumuş, S. (2023). . Dijitalleşme ve dini pratikler: Bir literatür taraması. *TAM Akademi Dergisi, 2(1)*, 101–122.

Özbey, İ. B. (2022). Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu. *İmgelem, 6(10)*, 141-158.

Özdemir, M. B. (2024). Türkiye'de sosyal medya fenomenlerinin toplumsal yaşam üzerindeki etkileri ve eğitim faktörünün süreçteki kritik rolü. . *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 13(38)*, 335–353.

Özpolat, V. (2014). Postmodern Bir Sosyalleşme Mecrası Olarak Sosyal Medya ve Gençlik . *Gençlik ve Kültürel Mirasımız, Uluslararası Kongre II, ed. Bekir Şişman- Muhittin Düzenli*, 48-50.

Parlak, S. N. (2025). *Din eğitimi bilimi bağlamında hermenötik ve din dili tartışmaları .* İstanbul: Doktora tezi, Marmara Üniversitesi.

Sümeyra Arıcan, Handan Yalvaç Arıcı. (2021). Sosyal Medyanın Gençlerin Din Algısına Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ,cilt 8, sayı 2*, 1062-1106.

Ugoala, B. (2024). Generation Z's lingos on TikTok: Analysis of emerging linguistic structures. *Journal of Language and Communication, 11(2)*, 211–224.

Yalvaç Arıcı. (2024). Gençlerde sosyal medya bağımlılığına yönelik manevi danışmanlık müessesi. *Diyanet İlmî Dergi, 60(1)*, 377–410.